

Nominacja profesorska – Grzegorz Jacek Nowak

Postanowieniem Prezydenta RP 7.09.2023 r. do grona profesorów naszego kraju dołączył Grzegorz J. Nowak (ryc. 1) – geolog, długoletni pracownik Państwowego Instytutu Geologicznego, wysokiej klasy petrolog węgla i materii organicznej. Dorobek naukowy, a także osiągnięcia profesora Nowaka, znane i cenione w środowiskach specjalistów polskich i zagranicznych, w pełni uzasadniają jego profesorską nominację. Co warto zauważyć, działalność zawodowa prof. Nowaka nie ogranicza się wyłącznie do prac naukowych, ale w dużym stopniu ma przełożenie użyteczne. Z tego powodu celem niniejszego artykułu jest przedstawienie sylwetki profesora nie tylko od strony prac naukowo-badawczych, ale również tych, które są wykorzystywane bezpośrednio w geologii stosowanej. Zamiarem autora artykułu jest wreszcie spojrzenie na prof. Nowaka także od zwykłej, codziennej, koleżeńskiej strony. Cele dość ambitne, ale chyba warto spróbować.

Naukowy oraz zawodowy – a może także i prywatny – życiorys prof. Nowaka wyjątkowo trafnie oddaje łacińska sentencja *Ad augusta per angusta (Do wielkich osiągnięć przez trudności)*. Gdy w 1983 r. ukończył studia geologiczne na Wydziale Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Wrocławskiego, ze specjalizacją stratygraficzno-poszukiwawczą, ścieżka kariery naukowej nie rysowała się przed nim zbyt wyraziście. Praca magisterska pt. *Sedymentologia osadów trzeciorzędowych w odkrywcze złoża węgla brunatnego „Belchatów”* również – jak się później okazało – nie wskazywała na ewentualny kierunek przyszłych prac naukowych. Nie sedymentologia tylko petrologia, nie trzeciorzęd tylko karbon, no owszem – węgiel, ale nie brunatny tylko kamienny. Ale zacznijmy od początku...

Po ukończeniu studiów i krótkim, kilkumiesięcznym epizodzie zawodowym w Instytucie Nauk Geologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego, jeszcze w 1983 r. Grzegorz Nowak rozpoczął pracę w Oddziale Dolnośląskim PiG we Wrocławiu, w którym pracuje do dziś. Początkowo był zatrudniony na stanowisku inżynierjno-technicznym, a potem od 1985 r. na etacie naukowym, przechodząc całą drogę kariery naukowej od asystenta do profesora. Młodszym czytelnikom warto, chociaż w paru słowach, przybliżyć realia ówczesnej Polski – tuż po stanie wojennym: kolejki po wszystko, zarówno po papier toaletowy, jak i po parówki na kartki, praca – tak, była, ale perspektywy rozwoju zawodowego słabe, no i przede wszystkim – zwłaszcza w przypadku młodych ludzi – mieszkanie, jak je zdobyć (niemal dosłownie!). I jeszcze jedno, bardziej ze sfery marzeń – jak wyjechać, żeby zobaczyć ten inny, normalny świat, a przy okazji może trochę zarobić; marzenie całkiem uzasadnione, biorąc pod uwagę wynagrodzenia rzędu 20 dolarów miesięcznie. Trudno, oczywiście, dywagować, jakie było ówczesne podejście Grzegorza Nowaka do otaczającej rzeczywistości, zwłaszcza dorzucając jego osobiste zainteresowania, w tym przede wszystkim – automobilizmem, a także te trochę spokojniejsze – muzyką rockową i jazzową, w szczególności w wykonaniu big-bandów. Nawiasem mówiąc, zainteresowaniom tym prof.

Ryc. 1. Profesor dr hab. Grzegorz Jacek Nowak. Fot. P. Karcz

Nowak hołduje do dziś (no, może bez osobistego udziału w rajdach samochodowych, ale to tylko domysł autora artykułu).

Pierwsze lata pracy przyszłego profesora w Państwowym Instytucie Geologicznym, przerwane odbyciem blisko rocznej służby wojskowej (obowiązkowej), raczej jeszcze nie wskazywały na rozwój kariery naukowej w ściśle określonym kierunku. Były to prace poszukiwawcze złóż rud cyny w Górach Izerskich, ale później także – złóż węgla kamiennego w Dolnośląskim Zagłębiu Węglowym, w tym prace związane z dokumentacją otworu Dzikowiec IG-1, w zakresie petrografii węgla. Być może pewnym przełomem było ukończenie w 1987 r. na Wydziale Geologiczno-Poszukiwawczym Akademii Górniczo-Hutniczej rocznych studiów podyplomowych w dziedzinie mineralogii i petrografii surowców mineralnych. Czasowo studia te zbiegły się z podejmowaniem przez Grzegorza Nowaka licznych starań, aby do obszaru działań Zakładu Geologii

Złóż, w którym był zatrudniony, na stałe wprowadzić tematykę badań petrografii węgla kamiennego. Niewątpliwie istotna była także publikacja w 1990 r. wyników wspomnianych już badań z otworu Dzikowiec IG-1, za którą Grzegorz Nowak otrzymał nagrodę dyrektora PIG dla młodych geologów. To wzrastające zainteresowanie karbonem oraz petrologią węgla skutkowało otwarciem przewodu doktorskiego pod kierunkiem prof. Barbary Kwiecińskiej z AGH, a finalnie – nadaniem w 1993 r. przez Radę Naukową Państwowego Instytutu Geologicznego stopnia doktora nauk o Ziemi, na podstawie rozprawy pt. *Petrologia pokładów węgla warstw żałerskich w depresji śródsudeckiej (Dolnośląskie Zagłębie Węglowe)*. Rozprawa doktorska została wyróżniona przez Radę Naukową, co przyniosło kolejną nagrodę dyrektora PIG.

Wydawać by się mogło, że uzyskanie stopnia doktora w stosunkowo młodym – jak na ówczesne czasy – wieku powinno skutkować nie tylko otwarciem dalszej kariery naukowej, ale także tej zawodowej, powiązanej z ewentualnymi funkcjami kierowniczymi. Cóż, tu znowu należałoby się odwołać do specyfiki tamtych pierwszych lat po upadku komunizmu w Polsce, istotnej zwłaszcza w środowiskach instytutów badawczych. Nie wchodząc jednak w kolejne dygresje – być może zbędne, z kronikarskiego obowiązku należy wymienić późniejsze pełnienie obowiązków dyrektora Oddziału Dolnośląskiego PIG w 2001 r. (przez 3 miesiące, co też jest dość znamienne) oraz zastępcy kierownika Zakładu Badań Geologicznych w latach 2001–2004. Ten czas od połowy lat 90. skutkował jednak innym bardzo ważnym – także dla rozwoju naukowego – aspektem działalności Grzegorza Nowaka: współpracy z sektorem przemysłowym, w tym zwłaszcza z Kopalnią Węgla Kamiennego *Nowa Ruda*, a później również z PGNiG, KGHM *Polska Miedź* oraz KGHM *Cuprum* i innymi podmiotami gospodarczymi, w tym badawczymi (m.in. z Instytutem Nafty i Gazu).

Intensywna współpraca z przemysłem zaowocowała znaczącym rozszerzeniem prac badawczych, zwłaszcza o badania petrologiczne rozproszonej materii organicznej. Gwarantowała również dostęp do nowego materiału badawczego (głównie z otworów wiertniczych), aczkolwiek często wyniki badań ze względu na ich poufność nie mogły być publikowane. Realizacja tych prac oraz wielu innych zadań Państwowego Instytutu Geologicznego nie ograniczała działalności naukowej i publikacyjnej, a ich kwintesencją była rozprawa habilitacyjna pt. *Petrologia materii organicznej rozproszonej w późnopalaeozoicznych skałach osadowych południowo-zachodniej Polski*, na podstawie której Grzegorz Nowak uzyskał w 2005 r. stopień doktora habilitowanego nauk o Ziemi w zakresie geologii – petrologii, nadany przez Radę Naukową Państwowego Instytutu Geologicznego. Chyba nie trzeba dodawać, że za tę rozprawę dr hab. Grzegorz J. Nowak uzyskał kolejną nagrodę dyrektora PIG, a o tym, jak bardzo był to intensywny okres w jego życiu, świadczy również przyznana w 2006 r. nagroda dyrektora za całokształt prowadzenia badań w zakresie petrologii węgla rozproszonej materii organicznej.

Dla pełnego zobrazowania naukowej działalności prof. Nowaka należy jeszcze dodać przynajmniej jeden aspekt – przynależności i aktywnej działalności w różnych polskich i międzynarodowych organizacjach geologicznych oraz komisjach i komitetach Polskiej Akademii Nauk. Jest to

tak bogata część jego życiorysu, że prawdę mówiąc, autora tego artykułu ogarnia lekkie przerażenie – jak to ująć. Niewątpliwie, spośród tych najważniejszych organizacji, i o najdłuższej przynależności, należy wymienić: Polskie Towarzystwo Geologiczne – od 1984 r. (m.in.: członek Zarządu Oddziału Wrocławskiego i Zarządu Głównego, współorganizator i przewodniczący Sekcji Petrologii Węgla), *The Society for Organic Petrology* – od 1989 r. i *International Committee for Coal and Organic Petrology (ICCP)* – od 1993 r.

Szczególne znaczenie ma działalność w *ICCP*, w którym prof. Nowak – jako członek rzeczywisty – bierze udział w pracach dwóch komisji (*General Coal and Organic Petrology* i *Application of Coal and Organic Petrology to Geology*), prowadząc międzynarodową grupę roboczą – *Coal Facies Working Group*, utworzona na jego wniosek już w 1995 r. Grupa ta zajmowała się weryfikacją i relacją petrografii węgla w stosunku do analizy facjalnej i interpretacji paleośrodowisk węgla. Profesor Nowak brał też czynny udział w pracach pięciu innych grup w zakresie: klasyfikacji macerałów grupy wityrytu, zastosowania petrologii węgla w eksploracji metanu z pokładów węgla oraz sekwestracji CO₂, analiz petrograficznych rozproszonej materii organicznej z określeniem dojrzałości termicznej oraz relacji pomiędzy typami materii organicznej w odniesieniu do niekonwencjonalnych złóż węglowodorów. Co istotne, zagadnienia z tego zestawienia w znacznej części mają wymiar nie tylko naukowy, ale również praktyczny. Można by przyjąć w działalności prof. Grzegorza Nowaka wyraźne, powtarzające się relacje – przejście od wyników badań bezpośrednich do ich naukowej syntezy, a następnie zastosowanie wyników tej syntezy w kolejnych bezpośrednich pracach złożowych. Jak wspomniano, motorem napędzającym te działania była, prowadzona do dziś, współpraca z podmiotami gospodarczymi, ale także realizacja tych zadań służby geologicznej, które mają bezpośredni wymiar w geologii stosowanej.

Reasumując, prace naukowo-badawcze prof. Grzegorza J. Nowaka w znacznej części odnoszą się do geologii złóż i mają dwa podstawowe kierunki. Pierwszy z nich dotyczy petrologii węgla w aspekcie jego jakości i genezy, a także występowania metanu. Na szczególną uwagę zasługuje tu wyróżnienie facji węglowych w pokładach węgla formacji żałerskiej Dolnośląskiego Zagłębia Węglowego. Drugi kierunek dotyczy petrologii materii organicznej rozproszonej w skałach osadowych, w szczególności w czarnych łupkach pochodzenia morskiego lub jeziornego, oraz zastosowania wyników tych badań w geologii naftowej. Badania te odnoszą się do klasyfikacji rozproszonej materii organicznej, określania jej typów i stopnia dojrzałości termicznej oraz możliwości generacji węglowodorów. Badaniami takimi były objęte m.in. łupki antrakozjowe synklinorium śródsudeckiego oraz cechsztyński łupek miedzionośny monokliny przedsudeckiej i niecki północnosudeckiej.

Zbliżając się do końca tego artykułu, autor pragnie dodać, że pominął wiele bardzo istotnych, aczkolwiek typowych dla życiorysów profesorów elementów, w tym oczywiście także prof. Nowaka, czyli: członkostwo w komitetach redakcyjnych polskich i zagranicznych prestiżowych czasopism oraz w radach naukowych uczelni wyższych i instytutów badawczych, prowadzenie – z sukcesem – przewodów doktorskich, recenzje rozpraw dok-

torskich i prac habilitacyjnych, działalność dydaktyczną, udział w różnych wydarzeniach naukowych – polskich i zagranicznych, recenzje artykułów naukowych *etc.* Zapewne część czytelników może też odczuć pewien niedosyt odnośnie zaprezentowania osiągnięć naukowych prof. Nowaka. Tym wszystkim autor artykułu zaleca przy najmniej przejrzenie niżej zamieszczonego zestawienia wybranych publikacji profesora – z pewnością nie będą rozczarowani. Dorobek prof. Nowaka obejmuje 127 prac naukowych, opublikowanych w czasopismach krajowych i zagranicznych. Patrząc na całokształt działalności zawodowej prof. Nowaka, można by jeszcze raz wrócić do łacińskich sentencji, a konkretnie – *Usus magister est optimus (Doświadczenie jest najlepszym nauczycielem)*.

Kończąc, wypadałoby też wspomnieć o odznaczeniach, a tu pewna niespodzianka, skromnie: dawno temu w 1998 r. Odznaka Honorowa *Zasłużony dla polskiej geologii*, potem jeszcze stopień dyrektora górniczego I stopnia (2004 r.) i w 2014 r. Złota Odznaka PIG, a dopiero w tym roku pierwsze i jedyne odznaczenie państwowe Złoty Medal za Długoletnią Służbę. I tyle. Na szczęście to lekkie zapomnienie nie wpłynęło ani na działalność, ani też na cechy charakteru prof. Nowaka oraz jego pasje i zamiłowania, do których należy jeszcze doliczyć psy rasy bokser, towarzyszące jemu i jego małżonce prof. Annie Góreckiej-Nowak od ponad 20 lat, a także zamiłowanie do wybrzeża dalmatyńskiego w Chorwacji, gdzie prof. Nowak najchętniej spędziłby każdą wolną chwilę, o ile tylko obowiązki służbowe i czworonożni przyjaciele na to by pozwolili.

Wybrane publikacje prof. Grzegorza J. Nowaka

NOWAK G.J. 1990 – Wyniki badań petrograficznych węgla kamiennych z profilu otworu wiertniczego Dzikowiec IG-1 (depresja śródsudecka). Geol. Sudetica, 25, 1.

NOWAK G.J. 1996 – Petrological coal seam accumulation model for the Zacler Formation of the Lower Silesian Coal basin, southwestern Poland. Geol. Soc. Spec. Publ., 109: 261–286.

NOWAK G.J., GÓRECKA-NOWAK A. 1999 – Peat-forming environments of Westphalian A coal seams from the Lower Silesian Coal Basin of SW Poland based on petrographic and palynologic data. Int. Jour. Coal Geol., 40: 327–351.

NOWAK G.J. 2000 – Dojrzałość termiczna węgla Dolnośląskiego Zagłębia Węglowego na tle ich petrografii i genezy. Biul. Państw. Inst. Geol., 391: 89–146.

OSZCZEPALSKI S., NOWAK G.J., BECHTEL A., ŻAK K. 2002 – Evidence of oxidation of the Kupferschiefer in the Lubin–Sierszowice deposit, Poland: implications for Cu–Ag and Au–Pt–Pd mineralisation. Geol. Quart., 46 (1): 1–23.

NOWAK G.J. 2003 – Petrologia materii organicznej rozproszonej w późnopaleozoicznych skałach osadowych południowo-zachodniej Polski. Cuprum, 4 (29): 28–94.

NOWAK G.J. 2004 – Facies studies of bituminous coals in Poland. Int. J. Coal Geol., 58 (1–2): 61–66.

NOWAK G.J. 2007 – Comparative studies of organic matter petrography of the late palaeozoic black shales from Southwestern Poland. Int. J. Coal Geol., 71: 568–585.

GÓRECKA-NOWAK A., JURECZKA J., MATYJA H., NOWAK G.J., SKOMPSKI S., WAKSMUNDZKA M.I., ZDANOWSKI A. 2008 – Karbon. [W:] R. Wagner (red.), Tabela stratygraficzna Polski. Polska poza-karpacka. Państw. Inst. Geol.

NOWAK G.J. 2012 – Węgiel kamienny Dolnośląskiego Zagłębia Węglowego w obrazach mikroskopowych. Pr. Państw. Inst. Geol., 197.

NOWAK G.J., GROTEK I., GRELOWSKI C. 2014 – Mikroskopowa identyfikacja i zróżnicowanie stopnia dojrzałości termicznej materii organicznej rozproszonej w łupkach dolnego paleozoiku południowej części basenu bałtyckiego w aspekcie poszukiwań niekonwencjonalnych złóż węglowodorów. Pr. Nauk. INiG-PIB, 198:123–128.

UGLIK M., NOWAK G.J. 2015 – Petrological recognition of bituminous inertinite enriched coals of the Lower Silesian Coal Basin (Central Sudetes, SW Poland). Int. J. Coal Geol., 139: 49–62.

NOWAK G.J. 2016 – Petrologia rozproszonej materii organicznej skał karbonu podłoża monokliny przedsudeckiej. Prz. Geol., 64 (12): 1005–1007.

KUS J., ARAUJO C.V., BORREGO A.G., FLORES D., MENDONÇA FILHO J.G., HACKLEY P.C., HÁMOR-VIDÓ M., KALAITZIDIS S., KOMMEREN C.J., KWIECIŃSKA B., MASTALERZ M., MENEZES T.R., MISZ-KENNAN M., NOWAK G.J., PETERSEN H.I., RALLAKIS D., SUAREZ-RUIZ I., SÝKOROVÁ I., ŽIVOTIČ D. 2017 – Identification of alginite and bituminite in rocks other than coals: results of interlaboratory exercises of the Identification of Dispersed Organic Matter Working Group of the ICCP. Int. J. Coal Geol., 178: 26–38.

NOWAK G.J., GÓRECKA-NOWAK A., KARCIŃSKI P. 2022 – Petrographic, palynological and geochemical recognition of dispersed organic matter in the Anthracosia Shales (Sudetes, South-west Poland). Geol. Quart., 66: 36.

Janusz Jureczka